

Діяльність Сяо гуна, правителя царства Цінь

С. Кошовий

Метою даного дослідження є розгляд та представлення на розсуд наукової громадськості перекладу на українську мову частини 5 розділу “Цінь бень цзі, Основні записи [про діяння дому] Цінь” книги Сима Цянь “Ши цзі, Історичні записи”, який охоплює добу правління Сяо гуна.

5 розділ “Цінь бень цзі, Основні записи [про діяння дому] Цінь” книги Сима Цянь “Ши цзі, Історичні записи” присвячено висвітленню в хронологічному порядку основних подій в історії царства Цінь за Сяо гуна. Саме частина цього розділу видатного китайського хроніста дає можливість доповнити сюжетну лінію подій IV ст. до н. е., коли до влади прийшов молодий правитель Сяо гун (роки правління 361-338 рр. до н. е.), унаслідуювши престол від свого батька правителя Сянь гуна. Його родове прізвище було – Ін [Сима Цянь, параграф 72], при народженні він отримав ім'я Цюй Лян, посмертне ім'я – Цінь Сяо гун – ім'я, під яким правитель царства Цінь Цюй Лян увійшов в історію.

Сяо гун мав амбітне бажання посилити роль і вплив царства Цінь серед інших шести царств періоду “Чжаньго”. Для цього він видав указ та запросив талановитих людей у різних сферах життєдіяльності. Саме на цей клич і відгукнувся Шан Ян, учений родом із сусіднього царства Вей, який працював у штаті першого міністра в рідному царстві, розумівся на управлінській та військовій справах і був одним з реформаторів періоду “Чжаньго” який застосував доктрину практичного та ефективного державного управління в царстві Цінь. В історії він відомий під іменами Гунсунь Яна, Вей Яна або Шан Цзюня [Кошовий 2012].

Шан Ян під час перебування на службі у правителя Сяо гуна ініціював та представив на розсуд ціньського правителя план реформ і перетворень в царстві Цінь та здійснив їх, базуючись на основних тезах філософського-політичного вчення легізму (фа-цзя). Реформи сприяли швидкому піднесенню царства Цінь над іншими сусідніми царствами. Як перше територіальне утворення в історії Стародавнього Китаю, об'єднана імперія Цінь згодом поширила їх на всю країну.

В українському науковому середовищі китаєзнавців, нажаль, відсутні спеціальні роботи, які б досліджували історію Стародавнього Китаю та висвітлювали період Чжаньго. Серед радянських та російських синологів, які присвятили свої наукові роботи згаданому періоду слід відзначити Л. С. Васильєва, Р. В. Вяткіна, Ю. Л. Кроля, Л. С. Переломова, В. А. Рубіна, В. С. Таскіна та інші. Серед зарубіжних фахівців питання історії Стародавнього Китаю та періоду Чжаньго вивчали або продовжують досліджувати Д. Бодде, Я. Дайвендак, М. Льове, Б. Уотсон та численна група китайських науковців. Для перекладу використано оригінальне джерело твору Сима Цяня “Ши цзі, Історичні записи” [Сима Цянь 2002]. В якості реферативних звернень та коментарів залучалося російськомовне та англійськомовне видання історичної праці Сима Цяня [Сима Цянь 2003; Watson 1961].

5 розділ “Цінь бень цзі, Основні записи [про діяння дому] Цінь” книги Сима Цянь “Ши цзі, Історичні записи”¹

50秦本紀：獻公元年，止從死。二年，城櫟陽。四年正月庚寅，孝公生。十一年，周太史儋見獻公曰：「周故與秦國合而別，別五百歲復合，合（七）十

¹ У квадратних дужках представлені доповнення автора, в круглих дужках роз'яснення та уточнення.

七歲而霸王出。」十六年，桃冬花。十八年，雨金櫟陽。二十一年，與晉戰於石門，斬首六萬，天子賀以黼黻。二十三年，與魏晉戰少梁，虜其將公孫痤。二十四年，獻公卒，子孝公立，年已二十一歲矣。

На першому році правління Сянь гуна заборонили [приносити в жертву людей] для супроводу померлих. На другому році обнесли стіною Ліян. На четвертому році в першому місяці в день ген-інь народився Сяо гун. На одинадцятому році правління Сянь гуна придворний історіограф Чжоу на ім'я Дань прийшов до Сянь гуна і мовив: «У минулому Чжоу становило одне ціле з володіннями Цінь, але потім вони роз'єдналися. Це роз'єднання триватиме п'ятсот років, але [згодом вони] знову об'єднуються. По завершенню сімдесяти семи років [такого] об'єднання в країні з'явиться правитель деспот». На шістнадцятому році правління Сянь гуна взимку зацвіли перикові дерева. На вісімнадцятому році над Ліяном пройшов залізний (метеоритний) дощ. На двадцять першому році [армія Цінь] воювала з армією Цзінь поблизу Шименя і відтяла голови шістдесяти тисячам [цзіньських] воїнів. Син Неба привітав [з перемогою правителя Цінь] і в знак цього подарував йому вишитий одяг. На двадцять третьому році правління [війська Цінь] воювали з арміями царств Вей і Цзінь поблизу Шаоляна і полонили їхнього воєначальника Гунсунь Цзо (перший міністр царства Вей, Шан Ян працював у нього підлеглим). На двадцять четвертому році правління Сянь гун помер, і до влади прийшов його син Сяо гун. Йому був уже 21 рік.

51秦本紀:孝公元年，河山以東疆國六，與齊威、楚宣、魏惠、燕悼、韓哀、趙成侯并。淮泗之間小國十餘。楚、魏與秦接界。魏筑長城，自鄭濱洛以北，有上郡。楚自漢中，南有巴、黔中。周室微，諸侯力政，爭相併。秦僻在雍州，不與中國諸侯之會盟，夷翟遇之。孝公於是布惠，振孤寡，招戰士，明功賞。下令國中曰：「昔我繆公自岐雍之間，修德行武，東平晉亂，以河為界，西霸戎翟，廣地千里，天子致伯，諸侯畢賀，為後世開業，甚光美。會往者厲、躁、簡公、出子之不寧，國家內憂，未遑外事，三晉攻奪我先君河西地，諸侯卑秦，醜莫大焉。獻公即位，鎮撫邊境，徙治櫟陽，且欲東伐，復繆公之故地，修繆公之政令。寡人思念先君之意，常痛於心。賓客群臣有能出奇計彊秦者，吾且尊官，與之分土。」於是乃出兵東圍陝城，西斬戎之獠王。

До першого року правління Сяо гуна на схід від гір і річки Хуанхе [існувало] шість найсильніших держав, на чолі яких стояли Вей у [царстві] Ці, Сюань у Чу, Хуей у Вей, Дао у Янь, Ай у Хань, Ченьхоу у Чжао. Поряд з ними, у межах річок Хуай[хе] та Си[шуй], існували понад десять дрібних царств. Чу та Вей мали спільний кордон з Цінь. Вей побудувало довгу [захисну] стіну, яка тягнулася від [царства] Чжен уздовж берега річки Лошуй і далі на північ, де князівству належала місцевість Шанцзюнь. Землі Чу тягнулися від місцевості Ханьчжун і далі на південь, включаючи місцевість Ба і Цяньчжун.

Правлячий двір Чжоу зовсім ослаб, можновладні князі [чжухоу] змагалися за владу, прагнучи поглинути один одного. Царство Цінь знаходилося на периферії в місцевості Юнчжоу. Воно не брало участі у зібраннях [хуеймен] і союзах можновладних правителів серединних[китайських] володінь. Чжоу ставилися до Цінь як до варварських племен І та Ді. [Прийшовши до влади], Сяо гун проявляв милосердя, підтримував сиріт і вдів, запрошував до себе чоловіків, здатних воювати, встановив нагороди за заслуги. Він видав по князівству веління (наказ), в якому сказано: «У минулому наш [предок] Му гун [оселився] на землях між Ці і Юн, він удосконалював добродетель і займався військовими справами. На сході [Му гун] утихомирив (здолав) смуту в Цзінь, встановивши по Хуанхе наш кордон, на заході він панував над жунами і ді, розширивши наші землі на

тисячі лі. Син Неба дарував йому титул Бо, а всі правлячі князі принесли йому свої привітання. [Му гун] заклав основи держави для нащадків. О, як це славно і прекрасно! Але сталося так, що у минулому, при Лі [Гун]гуні, Цзао гуні, Цзян гуні і Чу цзи, не було спокою, в князівстві у нас було чимало внутрішніх турбот і ми не займалися зовнішніми справами. [Скориставшись цим], три цзіньських правителя напали на нас і захопили землі на захід від Хуанхе, що належали нашим колишнім правителям. Правлячі князі зневажали Цінь, а більшої ганьби не може бути! Коли прийшов до влади Сянь гун, він відновив спокій на наших кордонах, переніс управління [Цінь] у Ліян, він думав піти походом на схід, щоб повернути колишні землі Му гуна і відновити порядки і управління, [що були запроваджені при] Му гуні. Розмірковуючи зараз про наміри покійного правителя, я постійно відчуваю біль в серці. Якщо серед прибульців і моїх сановників знайдеться такий, хто зможе запропонувати нам майстерний план посилення Цінь, я призначу його на високу посаду і премією землею[наділами]”. Після цього Сяо гун виступив з військами в похід, на сході оточив місто Шеньчен, а на заході стратив жунського [правителя] Хуань вана.

52秦本紀:衛鞅聞是令下，西入秦，因景監求見孝公。

Вей Ян, дізнавшись про цей наказ [Сяо гуна], відправився на захід, прийшов у Цінь і за допомогою Цзін Цзяня став домагатися прийому у Сяо гуна.

53秦本紀:二年，天子致胙。

На другому році правління Сяо гуна Син Неба прислав йому жертвне м'ясо.

54秦本紀:三年，衛鞅說孝公變法修刑，內務耕稼，外勸戰死之賞罰，孝公善之。甘龍、杜摯等弗然，相與爭之。卒用鞅法，百姓苦之；居三年，百姓便之。乃拜鞅為左庶長。其事在商君語中。

На третьому році правління Сяо гуна Вей Ян порадив Сяо гуну змінити закони і виправити покарання, в межах князівства заохочувати оранку і сівбу, поза межами князівства заохочувати нагородами тих, що б'ються на смерть і карати [недбалих]. Сяо гун схвалив це. Але Гань Лун (наставник правлячого роду, опозиціонер реформатору Шан Яну), Ду Чжі (хранитель родинного храму, учень Гань Луна) і інші не погоджувалися і спільно виступили проти [пропозицій Вей Яна]. Урешті-решт в Цінь упродовжили дії [запропоновані] Вей Яном. Байсіни (простолюдні, народ) страждали від реформ, але через три роки знайшли їхніми вигідними [для себе]. В результаті [Вей] Ян отримав звання цзошучжана. Про його справи говориться в творі Шан цзюнь.

55秦本紀:七年，與魏惠王會杜平。八年，與魏戰元裏，有功。十年，衛鞅為大良造，將兵圍魏安邑，降之。十二年，作為咸陽，筑冀闕，秦徙都之。并諸小鄉聚，集為大縣，縣一令，四十一縣。為田開阡陌。東地渡洛。十四年，初為賦。十九年，天子致伯。二十年，諸侯畢賀。秦使公子少官率師會諸侯逢澤，朝天子。

На сьомому році правління Сяо гун зустрівся з вейським Хуей ваном в Дупіні. На восьмому році він бився з військами князівства Вей в Юаньлі і мав успіх. На десятому році Вей Ян став далянцзао. На чолі ціньських військ він оточив вейський Ань і змусив його до здачі. На дванадцятому році стали будувати Сяньян, в нім спорудили величні палацові ворота. Сюди перенесли столицю Цінь. Об'єднали разом усі дрібні селища і поселення, склавши з них великі повіти, на чолі кожного повіту поставили начальника – ліна. Усього створили сорок один повіт. Були приведені в порядок поля, прокладені подовжні і поперечні межі. На сході землі [Цінь] перейшли через річку Лошуй. На чотирнадцятому році прав-

ління Сяо гуна (348 р.) уперше почали стягувати податі. На дев'ятнадцятому році (343 р.) Син Неба дарував Сяо гуну титул гегемона [серед князів]. На двадцятому році правлячі князі (чжухоу) принесли [Сяо-гуну] поздоровлення. Ціньський правитель відправив княжича Шао Гуаня на чолі військ зустрітися з чжухоу в Фенце і потім представитися (мати аудієнцію) Синові Неба.

56秦本紀:二十一年, 齊敗魏馬陵。

На двадцять першому році Ці розбило Вей поблизу Маліна.

57秦本紀:二十二年, 衛鞅擊魏, 虜魏公子印。封鞅為列侯, 號商君。

На двадцять другому році Вей Ян напав на Вей і взяв в полон вейського княжича Ана. [Сяо гун] підвищив [Вей] Яна в ранг лехоу і нагородив титулом Шанцзюнь (правителя місцевості Шан).

58秦本紀:二十四年, 與晉戰雁門, 虜其將魏錯。

На двадцять четвертому році сталася битва з цінь[ськими військами] поблизу Яньменя, взятий в полон їх воєначальник Вей Цо.

59秦本紀: 孝公卒, 子惠文君立。是歲, 誅衛鞅。鞅之初為秦施法, 法不行, 太子犯禁。鞅曰:「法之不行, 自於貴戚。君必欲行法, 先於太子。太子不可黥, 黥其傅師。」於是法大用, 秦人治。及孝公卒, 太子立, 宗室多怨鞅, 鞅亡, 因以為反, 而卒車裂以徇秦國。

[Коли] Сяо гун помер, правити почав його син Хуей Венцзюнь. Цього року був страчений Вей Ян. Спочатку, коли [Шан] Ян став упроваджувати в Цінь [нові] закони, вони не виконувалися, порушував заборони навіть спадкоємець престолу. [Шан] Ян тоді сказав [правителеві]: “[Приклад] невиконання законів подають ваші родичі. Якщо ви неодмінно хочете, щоб закони здійснювалися, то розпочніть передусім із спадкоємця. Якщо спадкоємця не можна карати тавруванням, тавруйте його наставників”. Після цього закони отримали широке застосування і ціньці підкорювалися владі. Коли помер Сяо гун і його старший син прийшов до влади [Шан] Ян із-за ненависті до нього родичів правлячого дому втік. Його оголосили бунтівником, і його стратили, розірвавши колісницями, а [тіло його] возили по всій державі Цінь.

Підсумовуючи, можна сказати, що через три роки з початку реформ Шан Яна (359 р.) мешканці царства Цінь відчували на собі їх результати. На п'ятий рік (354 р.) ми можемо спостерігати перші паростки посилення військової міці царства. Через дев'ять років (350 р.) започатковано будівництво нової адміністративної столиці царства, було проведено територіально-адміністративну реформу та розширено землі царства за рахунок зовнішньої експансії. Через одинадцять років (348 р.) запрацювала вперше фіскальна система царства, почали стягувати податі. Через шістнадцять років (343 р.) правитель Цінь Сяо гун отримав титул гегемона та визнання серед чжухоу (правлячих князів). Царство Цінь із розряду не шанованого та слабого перейшло в ранг поважних та сильних і стало взірцем для інших царств доби Чжаньго.

ЛІТЕРАТУРА

Большой китайско-русский словарь по русской графической системе в четырёх томах / Составлен коллективом китаистов под руководством и редакцией проф. И. М. Ошанина. М.: Издательство “Наука”, Главная редакция восточной литературы. - М.: 1983-1984.

Книга правителя області Шан (Шан цзюнь шу). Пер. с китайського, вступит. стаття і комент. Л.С.Переломова. -М., 1968 (Памятники письменности Востока, XX).

Кошовий С. А. Реформи Шан Яна на основі розділу 68 книги Сима Цяня “Ши цзі, Історичні записи” // Матеріали V Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених “Дні науки історичного факультету – 2012”. – Випуск V. – Частина 6 (12-13 квітня 2012 р. м. Київ).

Кошовий С.А. Життєпис Шан Цзюня у книзі Сима Цяня “Ши цзі, Історичні записи” // Етнічна історія народів Європи. – 2012. – №37.

[Словник “Кансі цзидянь”] Kangxi zidian. – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.kangxizidian.com> (китайською).

[Словник “Шовень цзеци”] Shuowen Jiezi. – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://ctext.org/shuo-wen-jie-zi/zh> (китайською).

[Сима Цянь. “Ши цзі, Історичні записи”. “Цінь бень цзі, Основні записи [про діяння дому] Цінь”] Sima Qian, Shiji – Qin Benji. – Beijing: Taihai Chubanshe, 2002 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ctext.org/shiji/qin-ben-ji> (китайською).

Сыма Цянь. Исторические записки (Ши цзи). Т. II. Пер. с китайского и комментарии Р.В.Вяткина и В.С.Таскина, под общей редакцией Р.В.Вяткина. - М.: Издательская фирма “Восточная литература” РАН, 2003. – 567 с. – (Памятники письменности Востока, XXXII, 7).

Duyvendak J.J. (transl). The Book of Lord Shang. – L., 1928.

Watson B. Records of the Grand Historian of China. Translated from the Shih Chi of Ssu-ma Ch'ien by B.Watson. Vol. 1,2. – New York, London, 1961.